

Berthels'in
Izbranniye
trudi. Sufizm
i sufiskaya
literatura
adlı kitabının
kapak
sayfası

Eserleri. Tasavvuf edebiyatı ve tasavvuf tarihi, İran, Tacik ve Türk edebiyatları, Firdevsî, Nizâmî-i Gencevî, Abdurrahman-ı Câmî hakkında telif, tercüme ve neşir türünde birçok eseri olan Berthels'in altı cilt halinde yayımlanması planlanan seçme eserlerinin ilk dört cildi yayımlanmıştır (*Izbranniye trudi*, Moskova 1960-1965). I. cilt *Istoriya persidsko-tadzhikskoy literaturi*, İran edebiyatı tarihi ile ilgili çalışmalarının derlenmesinden meydana gelmiştir. II. cilt *Nizâmî i Fuzulî*, Nizâmî ve Fuzulî ile ilgili kitap ve makalelerini içerir. III. cilt *Sufizm i sufiskaya literatura*, Tasavvuf tarihiyle ilgili yayımlanmamış bazı makaleleriyle 1923-1927 yıllarında yazdığı yirmi yedi makaleden meydana gelir. Bu cilt Sîrûş İzdi tarafından *Taşavvuf ve Edebiyât-ı Taşavvuf* adıyla Farsça'ya tercüme edilmiştir (Tahran 1354 hş.). IV. cilt *Navoi i Dzhami*, Ali Şîr Nevâî ve Abdurrahman-ı Câmî ile ilgili çalışmalarını ihtiva eder.

Türk dili ve edebiyatı sahasında önemli çalışmaları olan Berthels'in *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki "İran" maddesinin "Yeni İran Edebiyatı" bölümüyle (V/2, s. 1041-1053), "Necmeddîn-i Kübrâ" (IX, 163-165) ve "Neşât" (IX, 212) maddeleri dışındaki çalışmaları Türkçe'ye tercüme edilmemiştir (eserlerinin tam bir listesi için bk. Aliev, s. 115-124).

BİBLİYOGRAFYA :

Necîb el-Akîkî, *el-Müstesrihûn*, Kahire 1980, III, 95-96; "Taşavvuf ve Edebiyât-ı Taşavvuf", *Rahnûmâ-yi Kitâb*, XXI, Tahran 1357 hş., s. 469-470; G. Aliev, "Bibliyografiya, nauçniñ trudov çlenakorrespondenta AN SSSR E. E Bertel'sa", *SV*, I (1958), s. 115-124; M. N. Osmanov, "Bertel's", *GSE*, III, 218; Michael Zand, "Berthels", *Elr*, IV, 166-169.

NİHAT AZAMAT

BERTRANDON de la BROQUIÈRE

(ö. 1459)

XV. yüzyılda

Osmanlı topraklarında ve
Anadolu'da dolaşan Fransız seyyahı.

Fransa'da Toulouse yakınındaki la Broquière arazisinin sahibi olan soyludur; ancak soy kütüğü tam olarak bilinmemektedir. XIII ve XIV. yüzyıllarda bu soydan bazı adlara rastlanır; Bertrandon de la Broquière ise 1421'de Burgonya Dukası III. Philippe le Bon'un sarayında "écuyer tranchant" (hükümdarın sofrasında hizmet eden bir soylu) olarak tarih sahnesine çıkar. Doğum tarihi bilinmemekle birlikte hayat hikâyesinden 1400 yılı dolaylarında dünyaya geldiği tahmin edilebilir. 1423'te Philippe le Bon onu özel görevle Foix Kontu Jean ile Navarre Kralı III. Charles'in yanına göndermiş, 1425'te maaş bağlayarak sofracıbaşılığa yükseltmiş ve üç yıl sonra da kendisine Vieil-Chastel Şatosu ile arazisini bağışlamıştır.

Philippe le Bon'un çok güvendiği bir kişi olan Bertrandon 1432'de Yakındoğu'ya gizli bir seyahat yapmakla görevlendirildi ve kendisinden İslâm devletleriyle gittikçe güçlenmekte olan Osmanlılar hakkında bilgi getirmesi istendi.

Bertrandon 1432 Şubatında Fransa'nın güneyine inmek üzere yola çıkarak Chambery üzerinden Torino'ya gelir ve oradan Bologna-Floransa yoluyla Roma'ya iner. 25 Mart'ta Roma'dan ayrılan seyyah Rimini ve Ravenna'dan geçerek Venedik'e gider. Buradan da 8 Mayıs günü hristiyan hacı adayları ile dolu iki gemiden birine binerek Parenzo, Pola, Zara ve Mora'da Modon limanlarına uğrayarak Girit adasına geçer. Oradan Rodos'a, sonra da Kıbrıs'ın Baf Limanı'ndaki kısa bir duraklamadan sonra Yafa Limanı'na ulaşır.

İslâm topraklarına ilk defa Yafa'da ayak basan Bertrandon bir hristiyan hacısı görünümüyle Remle üzerinden Kudüs'e gider. Kutsal yerleri ziyaret ettikten ve Kudüs çevresinde biraz dolaştıktan sonra Akkâ-Beyrut yoluyla Şam'a geçer. Bu bölgede dolaşarak Mekke'den dönen 3000 develik bir kervana katılır. Bertrandon Şam'da müslüman kıyafetine de girer. Birtakım maceralardan sonra Hama üzerinden Antakya'ya varan seyyah, eserinde bu bölgenin hâkimi olan Ramazanoğulları hakkında da bilgi verir. Sonra Misis'ten geçerek Adana ve Tarsus üzerinden Toroslar'a ulaşır. Da-

ha sonra Külek, Zeyve (?) ve Ereğli gibi Karamanoğlu topraklarından geçip Konya'da Kıbrıs elçileriyle birlikte Karamanoğlu İbrahim Bey'in huzuruna çıkar. Bertrandon bundan sonra Aksaray, Ilgın, Çay (veya İshaklı), Afyonkarahisar ve Kütahya'dan geçerek Bursa'ya varır.

Bertrandon Bursa'dan sonra bazı Batılılar'ın beraberliğinde yoluna devam ederek İzmit ve Tuzla (?) üzerinden artık Türkler'in elinde bulunan Üsküdar'a gelir ve buradan Bizanslı kayıkçıların bir sandalı ile o sırada Cenovalılar'a ait olan Galata'ya geçer. Ertesi gün İstanbul'a giden Bertrandon, burada Bizans İmparatoru VIII. İoannes Palaiologos ile İmparatoriçe Maria'yı görür.

23 Ocak 1433'te bazı İtalyan elçileriyle birlikte İstanbul'dan ayrılan seyyah II. Murad'la görüşmek amacıyla Çekmece, Çorlu ve Lüleburgaz'dan geçerek Edirne'ye varır. Ancak o sırada padişahın Serez'de olduğunu öğrenerek tekrar yola çıkarsa da sultanın geri döneceğini haber alması üzerine Dimetoka, İpsala, Enez, Megri ve Gümülcine'den dolaşıp Yenipazar'a ulaşır ve burada beklemeye başlar; fakat huzura ancak divan vezirleri ile birlikte alınacağını öğrenmesi üzerine Edirne'ye döner. Burada II. Murad'la görüşmek ve onu daha yakından tanımak fırsatını bulan Bertrandon, "O memleketini büyük bir dirayetle idare etmektedir; herkes ona itaat eder, o da çok âdildir" sözleriyle anlattığı sultanın dış görünüşünü de oldukça ayrıntılı biçimde tarif etmektedir.

Daha sonra Edirne'de bazı törenleri izleyen Bertrandon Filibe, Sofya, Piro, Niş ve Alacahisar'a (Kruşevaç) uğrayarak Morava ırmağında Sırbistan sınırını geçer ve Belgrad'a varır. Belgrad'dan sonra ise Segedin, Budin, Viyana ve Münih'ten geçerek Konstanz'a varır; buradan da kuzeybatıya çıkarak Pothières Manastırı'nda konaklamış olan Philippe le Bon'a ulaşır.

Başarıyla tamamladığı anlaşılan bu görevden sonra Philippe le Bon onu çeşitli diplomatik görevlerle daha yakın ülkelere yollamıştır. 1442'de Jean de Bernieulles'in kızı Catherine ile evlenmiş, 1443'te Anvers yakınında Escout ırmağı kıyısındaki Rupelmonte Şatosu kumandanı olmuş, 1444'te Fransa Kralı XII. Charles'in yanına diplomatik görevle gönderilmiş, 1455'te önemli bir para ihşasına nâil olmuştur. Aynı yıl Philippe le Bon vaktiyle yaptığı Yakındoğu seyahatinin hikâyesini kendisinden istemiş ve

Bertrandon da eserini dukaya 1457'de takdim etmiştir. Kitabının yazma nüshalarından birinin (Bibliothèque Nationale, Inv. nr. 5593) sonundaki kayıttan öğrenildiğine göre Bertrandon Kuzey Fransa'da Lille'de ölmüş buradaki Saint Pierre Kilisesi'ne gömülmüştür (9 Mayıs 1459).

Yakındoğu seyahatinden dönüşünden yirmi dört yıl sonra *Le voyage d'outremer* başlığı ile derlediği hâtıralarında Bertrandon evvelce aldığı notlardan faydalanmış ve bunları bir kâtime yazdırmıştır. Seyahatnâmenin dört yazma nüshası olduğu bilinmekle birlikte Belçika'da da (bilhassa Brüksel ve Bruges) bazı istinsahların daha bulunduğu anlaşılmaktadır. Philippe le Bon'a bizzat yazarın eliyle sunulan esas nüsha Paris'te Bibliothèque Nationale'dedir (Inv. nr. 9087). Bu yazmadaki bir minyatürde, tamamen bir Batı Avrupa şehri görünüşü ile İstanbul'u tasvir eder ve eserin redaksiyonu 1453'ten az sonra yapılmış olduğu için şehri Türkler tarafından kuşatılmış vaziyette gösterir. Minyatürün en ilgi çekici tarafı, Türk kadırgalarının Galata sirtlarından aşırılışı ile Haliç'in ucunda Türkler tarafından yapılan fiçili köprüyü resmetmiş olmasıdır. Bibliothèque Nationale'deki diğer iki yazmadan (Inv. nr. 5593, 5639) başka Bibliothèque de l'Arsenal'de de 10 Eylül 1460'ta istinsahı tamamlanmış dördüncü yazma bulunmaktadır.

Seyahatnâme, yazıldığı 1457'den yayımlandığı 1804'e kadar unutulmuştur. Eser ilk defa Bibliothèque Nationale'in Yazmalar Bölümü şefi J. B. Legrand d'Aussy tarafından 1799'da bir bildiriyle tanıtılmış ve 1804'te de uzun bir önsözle birlikte kısaltılmış olarak yayımlanmıştır ("Voyage d'outremer et retour

de Jérusalem... pendant le cours des années 1432 et 1433...", *Mémoires de l'Institut National des Sciences et Arts-Sciences Morales et Politiques*, Paris 1804, V, 422-627). Bu eksik baskı önsözleriyle birlikte bir süre sonra Thomas Johnes tarafından İngilizce'ye çevrilerek yayımlanmıştır (*The Travels of Bertrandon de La Broquière...*, Harford-Cardiganshire 1807). Legrand d'Aussy'nin bastırıldığı metin, sonraları ünlü Haklıyt Society'nin seyahatnâmeler dizisi içinde Th. Wright tarafından bir defa daha bastırılmış (London 1848) ve bu yetersiz baskı Fransız, İtalyan, Rus ve Sırp - Hırvat tarihçileri tarafından kullanılıp çeşitli makalelere konu edilmiş ve bazı kısımları kendi dillerine çevrilmiştir. Seyahatnâme metninin tamamı ancak Ch. Schefer tarafından işlenerek yazıldığı devirdeki diliyle 1892'de Paris'te yayımlanmıştır. Bugün ilmî araştırmalarda kullanılan en iyi baskı bu olmakla beraber, daha mükemmel bir tenkitli baskısına ihtiyaç vardır.

Türk tarihiyle çeşitli şehir ve kasabaların XV. yüzyılın ilk yarısındaki durumlarına dair çok değerli bir kaynak olan eserin yazarı hakkında N. Iorga, "bütün seyyahların en ilgi çekici olanı" demektedir. Fransız edebiyatında Türkler hakkında mükemmel bir tez hazırlamış olan Cl. Dana Rouillard da Türkler'i çok liberal biçimde değerlendiren bu seyahatnâmenin, yazıldığı dönemde hemen basılmaması olmasının Fransızlar'ın Türkler'i tanımları bakımından büyük bir kayıp olduğunu belirtmektedir. Rouillard'a göre Fransızlar, din ayrılığından gözleri kararmış hristiyan hacıların verdikleri bilgilerle ve İstanbul'un arkasından da Rodos'un fethinin uyandırdığı olumsuz duygularla Türkler'i medeniyet

âlemine çullanan barbar sürüsü olarak görmüşlerdir. Halbuki Bertrandon'un kitabı matbaanın keşfiyle beraber basılarak yayılmış olsaydı, Fransızlar Türkler'i çok daha olumlu tanıyacaktı.

Bertrandon'un hacı görünümü altında bir gizli ajan olarak yaptığı ve o çağda son derecede güç olan bu uzun seyahatin esas gayesi, Türkler'in politik durumlarını yerinde incelemek ve Philippe le Bon'un tasarladığı yeni bir Haçlı seferi için zemin yoklamaktır. Nitekim Philippe le Bon bu düşünce ile yola çıkmış, fakat Almanya'dan geri dönmüştür. Osmanlı topraklarında on iki yıl yaşadığını iddia eden Giovanni de Torzelo adında bir İtalyan ona gönderdiği 16 Mart 1439 tarihli bir raporda Türkler'in kuvvetini özetlemiş, Philippe le Bon da bu raporu Bertrandon'a Fransızca'ya çevirtmiş, ayrıca Sire de Wavrin'den de rapor hakkındaki düşüncelerini sormuştur. Her ikisinin de Torzelo'nun raporuna dair belirttikleri görüşler el yazması olarak Brüksel'deki Bourgogne Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Torzelo'nun raporunda çocukça düşüncelerin yer almasına karşılık Bertrandon'un yazısında gerçekten ilgi çekici görüşler vardır. Bertrandon Türkler'in kuvvetini anlamak üzere gönderilmiş bir ajan olmakla beraber bu görevi yerine getirirken onları küçümseme yolunu tutmamış ve gerçek meziyetlerini, üstünlüklerini tanıtmaktan çekinmemiştir. Türkler'de gördüğü iyi şeyleri takdirle belirtmiş ve bu arada onları hristiyanlardan meselâ Rumlar'dan, Macarlar'dan üstün tuttuğunu da vurgulamaktan kaçınmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

J. de Saint-Génois, *Les Voyageurs belges du XIIIe au XVIIe siècles*, Bruxelles, ts. [1846 ?], s. 23; C. J. Jireček, *Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpaesse*, Prag 1877; *Le Voyage d'outremer de Bertrandon de La Broquière, Premier ecuyer tranchant et conseiller de Philippe le Bon, Duc de Bourgogne* (ed. Ch. Schefer), Paris 1892; J. Ebersolt, *Constantinople byzantine et les voyageurs du Levant*, Paris 1918, s. 58-60; G. Schlumberger, "Rencontre et aventures d'autrefois", *Récits de Byzance et des Croisades*, Paris 1922, II, 197-199; N. Iorga, *Les Voyageurs français dans l'Orient Européen*, Paris 1928, s. 17-20; Cl. D. Rouillard, *The Turk in French History: Thought and Literature (1520-1660)*, Paris, ts., s. 40-42; Ch. Schefer, "Notes sur les miniatures ornant un manuscrit de la relation du voyage d'outre-mer", *Gazette des Beaux-Arts*, VI, Paris 1891, s. 8-12; Semavi Eyice, "Bertrandon de la Broquière ve Seyahatnâmesi (1432-1433)", *İTED*, VI (1975), s. 85-126.

SEMAVI EYİCE

Bertrandon de la Broquière'i eserini Kral Philippe le Bon'a takdim ederken gösteren bir minyatür (*Le Voyage d'outremer*, Bibliothèque Nationale, ms., nr. 9087, 152e)